

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИДАГИ ЎРНИ ВА ХАЛҚАРО ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22926498>

Мамирова Дилноза Улугбековна

Аннотация: Мақолада Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрни, миллий иқтисодиётнинг таркибий хусусиятлари, ташқи савдо алоқалари, экспорт салоҳияти, хорижий инвестициялар ва минтақавий иқтисодий ҳамкорлик масалалари таҳлил қилинади. Мамлакатнинг географик жойлашуви, табиий ресурслари, меҳнат салоҳияти ва транспорт-коммуникация имкониятлари унинг халқаро иқтисодий муносабатлардаги иштирокини белгилаб берувчи муҳим омиллар сифатида кўриб чиқилади. Шунингдек, иқтисодиётни диверсификация қилиш, юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва жаҳон бозорида рақобатбардошликни ошириш йўналишлари асосланади.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, жаҳон иқтисодиёти, ташқи савдо, экспорт, импорт, инвестиция, рақобатбардошлик, иқтисодий интеграция, Марказий Осиё.

КИРИШ

Бугунги глобллашув шароитида ҳар бир давлатнинг иқтисодий тараққиёти нафақат ички ресурслардан самарали фойдаланиш, балки жаҳон иқтисодий маконидаги ўрни ва халқаро алоқаларининг кенглиги билан ҳам белгиланади. Мамлакатлар ўртасида товарлар, хизматлар, капитал, технология ва меҳнат ресурсларининг ҳаракати тобора кучайиб бормоқда. Бундай шароитда миллий иқтисодиётнинг очиқлиги, ташқи бозорларга мослашувчанлиги ва рақобатбардошлиги стратегик аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Марказий Осиёнинг марказий қисмида жойлашган, аҳоли

сони, меҳнат ресурслари, табиий бойликлари ва ички бозор ҳажми жиҳатидан минтақада муҳим ўрин эгаллайдиган давлатдир. Мамлакатнинг минтақадаги барча давлатлар билан чегарадошлиги, транспорт йўлакларига яқинлиги, қишлоқ хўжалиги, саноат ва хизматлар соҳасидаги имкониятлари унинг иқтисодий-географик аҳамиятини оширади. Шу билан бирга, денгиз портларига тўғридан-тўғри чиқиш имкониятининг мавжуд эмаслиги транспорт харажатларини оширувчи омиллардан бири ҳисобланади.

Мақоланинг мақсади Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрнини комплекс баҳолаш, ташқи иқтисодий алоқалар

ривожланишининг асосий тенденцияларини очиб бериш ҳамда мамлакатнинг халқаро меҳнат тақсимотидаги мавқеини мустаҳкамлаш бўйича илмий-амалий хулосалар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда тизимли ёндашув, қиёсий-географик таҳлил, статистик маълумотларни умумлаштириш, иқтисодий-географик районлаштириш ва мантиқий таҳлил усулларида фойдаланилди.

Ўзбекистон иқтисодиётининг жаҳон ҳўжалигидаги ўрнини баҳолашда ялпи ички маҳсулот, ташқи савдо айланмаси, экспорт-импорт таркиби, инвестициялар ҳажми, саноат ва хизматлар соҳасининг ривожланиши каби кўрсаткичлар асосий мезон сифатида олинди.

Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётидаги умумий ўрни

Ўзбекистон иқтисодиёти сўнгги йилларда бозор тамойилларини чуқурлаштириш, хусусий сектор улушини ошириш, инвестиция муҳитини яхшилаш ва ташқи иқтисодий фаолиятни либераллаштириш жараёнлари таъсирида ўзгариб бормоқда. Иқтисодиётнинг асосий тармоқлари саноат, қишлоқ ҳўжалиги, қурилиш, транспорт, савдо, ахборот-коммуникация технологиялари ва туризмдан иборат.

Мамлакатнинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрнини баҳолашда унинг ички бозор ҳажми ва демографик салоҳиятига эътибор қаратиш лозим.

Аҳоли сонининг кўплиги меҳнат ресурсларининг катта базасини, истеъмол бозорининг кенглигини ва тадбиркорлик фаолияти учун имкониятларни юзага келтиради. Бироқ демографик ўсиш янги иш ўринлари яратиш, таълим ва касбий тайёргарлик тизимини такомиллаштиришни талаб қилади.

Ўзбекистоннинг иқтисодий салоҳияти табиий ресурслар билан ҳам боғлиқ. Мамлакатда олтин, мис, уран, табиий газ, нефть, фосфорит, калий тузлари ва бошқа минерал ресурслар мавжуд. Мазкур ресурслар тоғ-кон саноати, металлургия, кимё саноати ва энергетика тармоқларининг ривожланиши учун асос бўлиб хизмат қилади. Хом ашёни экспорт қилишдан кўра уни чуқур қайта ишлаш ва тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш иқтисодий самарадорликни оширади.

Иқтисодиётнинг тармоқ таркиби ва рақобатбардошлик

Ўзбекистон иқтисодиётида саноатнинг роли йилдан-йилга ортиб бормоқда. Текстиль, автомобилсозлик, электротехника, кимё, фармацевтика, қурилиш материаллари, озиқ-овқат ва тоғ-кон саноати мамлакат саноат салоҳиятининг муҳим йўналишларидир. Саноатни модернизация қилиш ва технологик жиҳатдан янгилаш миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Текстиль саноатида пахта толасини хом ашё сифатида экспорт

килиш ўрнига ип-калава, мато, тайёр кийим-кечак ва трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ўтиш экспорт даромадларини ошириш имконини беради. Автомобилсозлик ва электротехникада маҳаллийлаштириш даражасини ошириш, бутловчи қисмлар ишлаб чиқариш ва инновацион технологияларни жорий этиш муҳим вазифадир.

Қишлоқ хўжалиги ҳам Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири бўлиб қолмоқда. Пахтачилик, ғаллачилик, мева-сабзавотчилик, узумчилик, чорвачилик ва ипакчилик соҳалари мамлакатнинг озиқ-овқат хавфсизлиги ҳамда экспорт салоҳиятига таъсир кўрсатади. Мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш, саралаш, қадоқлаш ва қайта ишлаш инфратузилмасини ривожлантириш зарур.

Хизматлар соҳаси, жумладан транспорт, туризм, молия, таълим, тиббиёт, савдо ва рақамли хизматлар жаҳон иқтисодиётига интеграциялашувда катта аҳамиятга эга. Рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши хизматларни экспорт қилиш, масофавий ишлаш, электрон тижорат ва инновацион тадбиркорлик учун янги имкониятлар яратади.

Ўзбекистоннинг ташқи савдо алоқалари

Ташқи савдо мамлакатнинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрнини белгилаб берувчи асосий кўрсаткичлардан биридир. Ўзбекистон ташқи савдо алоқаларини турли мамлакатлар ва

минтақалар билан ривожлантириб, экспорт бозорларини диверсификация қилишга интилоқда. Ташқи савдо шериклари орасида қўшни давлатлар, Россия, Хитой, Туркия, Жанубий Корея, Европа мамлакатлари ва бошқа давлатлар муҳим ўрин тутади.

Экспорт таркибида олтин, рангли металллар, табиий газ, тўқимачилик маҳсулотлари, мева-сабзавотлар, минерал ўғитлар, кимё маҳсулотлари, автомобиллар ва хизматлар муҳим аҳамиятга эга. Импорт таркибида машина ва ускуналар, транспорт воситалари, саноат технологиялари, фармацевтика маҳсулотлари, озиқ-овқат ва кимё саноати маҳсулотлари салмоқли ўринни эгаллайди.

Импортнинг юқори улуши бир томондан ички ишлаб чиқаришни модернизация қилиш учун зарур техника ва технологияларга бўлган талабни кўрсатса, иккинчи томондан маҳаллий ишлаб чиқаришни кенгайтириш заруратини англатади. Шу сабабли импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни ривожлантириш билан бирга экспортбоп маҳсулотлар турини кўпайтириш мақсадга мувофиқ.

Ташқи савдо географиясини кенгайтиришда транспорт-логистика тизими муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистоннинг денгиз портларидан узоқда жойлашгани товарларни ташиш муддати ва харажатларига таъсир қилади. Темир йўл, автомобиль йўллари, логистика марказлари ва мультимодал транспорт йўлакларини

ривожлантириш ташқи савдо самарадорлигини оширади.

Хорижий инвестициялар ва иқтисодий модернизация

Хорижий инвестициялар Ўзбекистон иқтисодиётини технологик янгилаш, янги иш ўринлари яратиш ва экспорт салоҳиятини оширишда муҳим манба ҳисобланади. Инвестициялар энергетика, кончилик, кимё, нефть-газ, транспорт, қурилиш, қишлоқ хўжалиги, туризм ва рақамли технологиялар соҳаларига йўналтирилмоқда.

Инвестиция муҳитини яхшилаш учун мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш, суд-ҳуқуқ тизими самарадорлигини ошириш, солиқ ва божхона тартибларини соддалаштириш, инфратузилмани ривожлантириш ҳамда малакали кадрлар тайёрлаш муҳимдир. Инвесторлар учун нафақат имтиёзлар, балки шаффоф қоидалар ва барқарор ҳуқуқий муҳит ҳам катта аҳамиятга эга.

Ҳудудлар кесимида инвестицияларнинг тақсимланиши бир хил эмас. Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида саноат, молия, хизматлар ва логистика инфратузилмаси яхши ривожланган. Навоий, Қашқадарё, Бухоро ва Сирдарёда саноат-энергетика лойиҳалари, Самарқанд ва Бухорода туризм ва хизматлар соҳаси, Фарғона водийсида эса қайта ишлаш саноати ва кичик бизнес муҳим йўналишлар ҳисобланади.

Марказий Осиёдаги иқтисодий ўрни

Ўзбекистон Марказий Осиёда аҳоли сони, ички бозор ҳажми ва иқтисодий салоҳияти бўйича муҳим давлатлардан бири ҳисобланади. Мамлакатнинг минтақадаги барча давлатлар билан чегарадошлиги унинг савдо, транспорт, энергетика ва сув ресурсларидан фойдаланиш соҳаларидаги аҳамиятини оширади.

Минтақавий ҳамкорликнинг асосий йўналишларига чегараолди савдоси, транспорт коридорлари, энергетика тармоқларини боғлаш, сув-энергетика масалаларини мувофиқлаштириш, туризм маршрутларини бирлаштириш ва саноат кооперацияси киради.

Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида саноат кооперациясини ривожлантириш орқали умумий қиймат занжирларини шакллантириш мумкин. Бу транспорт харажатларини камайтириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва минтақанинг жаҳон бозоридаги рақобатбардошлигини кучайтиришга хизмат қилади.

Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётидаги мавқеини ошириш омиллари

Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий мавқеини мустаҳкамлаш учун иқтисодиётни диверсификация қилиш ва хом ашёга боғлиқликни камайтириш лозим. Инновацион технологиялар, сунъий интеллект, рақамли хизматлар ва “яшил” иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш муҳимдир.

Инсон капитали иқтисодий рақобатбардошликнинг энг муҳим омилидир. Таълим сифатини ошириш, хорижий тилларни ўргатиш, техник ва касбий таълимни меҳнат бозори талабларига мослаштириш, илмий-тадқиқот ишларини ишлаб чиқариш билан боғлаш мамлакатнинг инновацион салоҳиятини оширади.

Туризм соҳаси ҳам мамлакатнинг жаҳон иқтисодиётидаги ўрнини оширувчи муҳим омилдир. Ўзбекистоннинг тарихий шаҳарлари, маданий мероси, зиёрат туризми, экологик ва этнографик ресурслари хорижий сайёҳларни жалб қилиш учун катта имконият яратади.

Экологик барқарорлик ҳам иқтисодий ривожланишнинг ажралмас қисмига айланмоқда. Сув ресурсларидан тежамкор фойдаланиш, қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш ва саноат чиқиндиларини камайтириш халқаро “яшил” иқтисодиёт жараёнларида иштирокни кенгайтиради.

Муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари

Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётидаги мавқеини мустаҳкамлаш жараёнида транспорт харажатларининг юқорилиги, айрим тармоқларда технологияларнинг эскиргани, меҳнат унумдорлигининг пастлиги, экспорт таркибида хом ашё маҳсулотларининг мавжудлиги ва ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий тафовутлар каби муаммолар мавжуд.

Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун транспорт-логистика инфратузилмасини модернизация қилиш, саноат зоналари ва технопарклар фаолиятини кенгайтириш, кичик ва ўрта бизнес учун молиявий ресурслардан фойдаланишни енгиллаштириш, экспортёр корхоналарга маркетинг ва консалтинг хизматларини кўрсатиш зарур.

Худудий иқтисодий тафовутларни камайтириш мақсадида ҳар бир вилоятнинг табиий, меҳнат ва инфратузилма салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда ихтисослашувини белгилаш мақсадга мувофиқ. Тоғли ҳудудларда экологик туризм, водийларда қайта ишлаш саноати, марказий ҳудудларда логистика ва хизматлар соҳаси, тарихий шаҳарларда эса маданий туризмни ривожлантириш мумкин.

Хулоса

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, Ўзбекистон жаҳон иқтисодиётида табиий ресурслар, меҳнат салоҳияти, ички бозор ҳажми, саноат ва қишлоқ хўжалиги имкониятлари, шунингдек, Марказий Осиёдаги географик ўрни билан муҳим мавқега эга. Мамлакатнинг ташқи иқтисодий алоқалари кенгайиб, экспорт-импорт операциялари, инвестиция ҳамкорлиги ва минтақавий интеграция жараёнлари ривожланмоқда.

Ўзбекистоннинг келгусидаги иқтисодий муваффақияти хом ашё

экспортига эмас, балки юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар ишлаб чиқариш, инновациялар, рақамли технологиялар, инсон капитали ва хизматлар соҳасини ривожлантиришга боғлиқ бўлади.

Экспорт географиясини кенгайтириш, транспорт-логистика тизимини яхшилаш, хорижий инвестициялар учун барқарор муҳит

яратиш ва минтақавий ҳамкорликни кучайтириш мамлакатнинг жаҳон иқтисодиётидаги

рақобатбардошлигини оширади. Шу нуктаи назардан, иқтисодий ислохотларни изчил давом эттириш Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий макондаги мавқеини янада юксалтиради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий тараққиёт ва ташқи иқтисодий фаолиятга оид қонун ҳужжатлари.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтисодий ислохотлар, инвестиция ва ташқи савдони ривожлантиришга оид фармон ва қарорлари.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига оид статистик тўпламлар.
4. Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги материаллари.
5. World Bank. Uzbekistan: Country Economic Memorandum and macroeconomic reviews.
6. Asian Development Bank. Uzbekistan: Economic and development outlook materials.
7. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Article IV Consultation reports.
8. United Nations. World Economic Situation and Prospects.
9. Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий алоқалари ва иқтисодий географиясига оид илмий мақолалар тўплами.